

ГОНЧАРЕНКО В.,

доктор юридичних наук, професор, академік
Національної академії правових наук України,
завідувач кафедри кримінального процесу та
криміналістики Академії адвокатури України

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЙОГО УЧАСНИКІВ

Рецензована монографічна робота Кучинської Оксани Петрівни «Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників» на сьогоднішній день є одним з перших ґрунтовних наукових досліджень в галузі кримінального судочинства з моменту введення в дію наприкінці 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України. Слід відзначити, що дослідженню принципів кримінального провадження в фаховій юридичній літературі взагалі, і, зокрема, в межах вітчизняної кримінально-процесуальної традиції, присвячено досить багато праць видатних науковців (Ю.П. Аленіна, С.А. Альперта, Ю.В. Бауліна, Т.В. Варфоломєєвої, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, А.Я. Дубинського, В.С. Зеленецького, О.В.Капліної, Є.Г. Коваленка, В.С. Кузьмічова, Л.М. Лобойка, Є.Д. Лук'янчикова, В.Т. Маляренка, О.Р. Михайленка, М.М. Михеєнка, В.В. Молдована, В.В. Назарова, В.Т. Нора, Д.П. Письменного, М.А. Погорецького, В.О. Попелюшка, В.М. Тертишника, Л.Д. Удалової, В.М. Хотенця, Г.І. Чангулі, В.П. Шибіки, М.Є. Шумила, О.Г. Яновської), більшість з яких проаналізовано автором в даній роботі. Залучена дослідницею потужна джерельна база зробила її дослідження посправжньому новаторським як з точки зору теоретичного вивчення конкретних проблем кримінального процесуального права України, так і з позицій практичного застосування окремих його норм.

Представлена робота є результатом тривалого наукового пошуку авторки, яка абсолютно по-новому підійшла до вивчення проблеми формування як самої системи принципів (засад) кримінального провадження, так і до аналізу особливостей реалізації даних принципів в механізмі забезпечення прав усіх його учасників та внесла дуже цікаві пропозиції щодо визначення таких понять як «принципи кримінального провадження», «система принципів кримінального провадження», «механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження», «система процесуальних гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження» тощо.

Особливої уваги заслуговує використання автором системного підходу до визначення взаємозв'язків між

принципами судоустрою та принципами кримінального провадження. З цього приводу Кучинська О.П. слушно зауважує, що «положення, які визначають основи побудови та організації діяльності судової системи і у зв'язку з чим в літературі отримали назву судоустрійні принципи, повинні розглядатися окремо від принципів кримінального провадження. Необхідність такої диференціації викликана не тільки різницею у найменуваннях, але й у зв'язку із різним функційним призначенням. Принципи кримінального провадження отримують реалізацію під час провадження у кожній кримінальній справі, їх втілення відбувається циклічно, чим забезпечується однакове застосування норм кримінального процесуального права. Таким чином, ці принципи проявляються у динаміці кримінального судочинства. Принципи ж судоустрою реалізуються разово, під час побудови судової системи, і знаходяться за межами провадження у кримінальній справі. Сказане, звичайно, не виключає стійкого взаємозв'язку між однорівневими системами принципів кримінального провадження та судоустрою.

Отже, включені в єдину систему принципи кримінального судочинства є рівнозначними, спрямованими на досягнення завдань кримінального судочинства, мають однакову правову природу, інтегровано взаємопов'язані між собою, внаслідок чого відсутні підстави для їх класифікації та встановлення між ними ієрархічних зв'язків. Формуючи кількісну та якісну структуру принципів кримінального провадження потрібно виходити з того, щоб виділити ті принципи, які відображають природу кримінального судочинства, спрямовані на досягнення його завдань, визначають його побудову та рух» (С. 116–117).

Також потрібно відзначити ретельно виписані автором процесуальний статус учасників кримінального провадження, поняття механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження та його зміст. Цікавим є авторське визначення *процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження* як «системи встановлених нормами кримінального процесуального закону умов, засобів та способів, які у своїй сукупності забезпечують реаліза-

цію, охорону та захист прав учасників кримінального провадження» (С. 187).

На основі наведеної вище дефініції інтерес представляє й висновок стосовно системного характеру сукупності процесуальних гарантій, який «підтверджується тим, що вони не лише пов'язані одна з одною, але й, крім того, доповнюють одна одну. Однак, у кінцевому рахунку ефективність та дієвість усіх видів правових гарантій залежить перш за все від зрілості інститутів громадянського суспільства та правової держави, від правової культури населення та усіх ланок державного апарату, а також якості роботи законодавчих і правозастосовних органів й посадових осіб держави тощо. Система процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження вказує слідчому, прокурору, адвокату та суду на те, які цінності, блага та інтереси особи знаходяться під охороною суспільства, держави та закону; на той напрямок, у якому зазначені посадові особи та органи зобов'язані здійснювати покладену на них правоохоронну функцію. Саме завдяки цьому й створюються найбільш сприятливі умови для реалізації прав, а також захисту інтересів учасників кримінального провадження» (С. 188).

Принципово новим для українського кримінального судочинства є авторський підхід до більш широкого тлумачення змісту такої засади кримінального судочинства як забезпечення права на захист. О.П. Кучинська пропонує включення до змісту даної засади кримінального процесу положень «щодо забезпечення права на кваліфіковану правову допомогу будь-якого учасника кримінального провадження, незалежно від його процесуального статусу та характеру інтересу у кримінальному провадженні» (С. 249).

З точки зору практичної апробації наведених в монографії теоретичних узагальнень та результатів на особливу увагу заслуговує розроблена дослідницею форма анкетного опитування, яка містить провідні питання даного дослідження. Прикметним, є те, що в анкеті врахований як стаж юридичної роботи опитаних фахівців (суддів, працівників прокуратури, слідчих, адвокатів), так і їх вік, що, в свою чергу, достатньо серйозно впливає на отримані результати

анкетування (С. 275–284). Ретельно розроблені питання анкети дозволили Кучинській О.П. підійти до дослідження розглядуваної проблематики не тільки з точки зору так званої «чистої» науки (теорії), а й запропонувати цілком слушні практичні зауваження, які можна використовувати як в законотворчій діяльності, так і в правозастосовній практиці.

Отже, позитивно оцінюючи монографічну роботу Кучинської О.П. в цілому, вважаю за потрібне зробити наступне зауваження:

Як вже зазначалося вище, авторка вважає за цільне розширити зміст такої засади кримінального провадження як забезпечення права на захист, однак аналізуючи рішення Європейського суду з прав людини щодо України у зв'язку із порушенням ст. 3 «Заборона катування» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в частині неналежного поведінням з боку представників держави, залишає поза межами своєї уваги ст. 13 «Право на ефективний засіб юридичного захисту», аналіз якої в контексті запропонованого широкого тлумачення згаданої засади кримінального провадження набуває істотного значення.

Узагальнюючи сказане вище хочу відзначити, що монографічна робота Кучинської Оксани Петрівни є складним, багатоаспектним, новаторським та ґрунтовним дослідженням актуальної в сфері кримінального судочинства проблематики, що, в свою чергу, дає можливість відтворити цілісне уявлення щодо ролі кримінальних процесуальних принципів у механізмі забезпечення прав, свобод та законних інтересів всіх учасників кримінального провадження.

Матеріали даного дослідження та його висновки будуть корисними як для студентів профільних вищих навчальних закладів при прослуховуванні нормативного курсу з «Кримінального процесуального права України» та спецкурсів з кримінального судочинства, так і для впровадження в Національній школі суддів України при проходженні кандидатами на посаду судді спеціальної підготовки та періодичної підготовки суддів з метою підвищення кваліфікації при викладанні модулів з «Кримінального судочинства».